

Toekomstbestendig hoger onderwijs heeft docenten met onderzoekend vermogen nodig

Alle hbo-docenten hebben onderzoekend vermogen nodig om in het toekomstbestendig hoger onderwijs te werken en hier aan bij te dragen. Hbo-docenten begeven zich in een dynamische omgeving. Docenten hebben steeds meer rollen, verantwoordelijkheden en taken (Ommering & Koeslag-Kreunen, 2023). Daarnaast verandert het beroepenveld waartoe ze opleiden door (technologische of maatschappelijke) ontwikkelingen. Ook de Corona pandemie of de komst van ChatGPT heeft invloed op het werk van docenten. Hoe ga je hiermee om als docent en/of docententeam? Een belangrijk startpunt is om te herkennen waar handelingskennis ontbreekt, vervolgens deze handelingskennis met een passende grondigheid te verwerven en dit bruikbaar te maken voor de eigen onderwijspraktijk. De zojuist beschreven stappen omvatten het inzetten van het 'onderzoekend vermogen'. Maar in de weerbarstige dagelijkse praktijk en de wisselende rollen van docenten blijkt dit vaak nog lastig vorm te geven. Als leden van een groter consortium zetten wij ons daarom in voor het expliciteren van de meerwaarde van 'onderzoekend vermogen' binnen de context van de hbo-lespraktijk en gaan wij op zoek naar manieren om docenten(-teams) te ondersteunen in het aanboren en (meer) inzetten van dit vermogen.

BELINDA OMMERING, SANDRA WAGEMAKERS, ANNA VAN DER WANT, MECHELD VAN KULJK

Met deze bijdrage willen wij benadrukken dat hbo-docenten met onderzoekend vermogen nodig zijn om toekomstbestendig hoger onderwijs vorm te geven, zowel in ontwikkeling als uitvoering van het eigen onderwijs. Door de dagelijks variërende context en toenemende veranderingen in het onderwijs (bijvoorbeeld

het gebruik van ChatGPT) komt een docent regelmatig voor situaties te staan waarin (handelings) kennis ontbreekt, waarbij continue de afweging gemaakt moet worden wat op dat moment passend is om te doen (Munneke, Rozendaal & van Katwijk, 2023). Door het vergroten van het onderzoekend vermogen krijgt het onderwijs docenten die

zich blijven(d) ontwikkelen met een rijk didactisch repertoire. Er wordt bijgedragen aan onderwijskwaliteit doordat docenten onderwijs doordacht verder ontwikkelen, in lijn met onder andere de behoeften van studenten en het werkveld.

Bovendien dragen hbo-docenten bij aan het onderzoekend vermogen van studenten zodat zij professionals worden die maatschappelijke vraagstukken aan kunnen pakken. De huidige en toekomstige maatschappij vraagt om wendbare en bekwame professionals, waarbij onderzoekend vermogen een belangrijke ondersteunende generieke competentie is. Het wordt steeds duidelijker dat deze toenemende en complexere verwachtingen ook om ander beroeps-onderwijs vragen waarin studenten werken in rijke leeromgevingen aan

V.l.n.r. Belinda Ommering, Anna van der Want en Mechteld van Kuijk

concrete, authentieke vraagstukken in nauwe samenwerking met de beroepspraktijk waarvoor ze opgeleid worden (o.a. Zitter & Hoeve, 2012, Bormans et al, 2022; Kuijer-Siebelink,

**ELKE DOCENT
MOET ONDERZOEKEND
VERMOGEN IN
KUNNEN ZETTEN IN
PRAKTIJKPROCESSEN**

2022). Al sinds de Bolognaverklaring (Europese Unie, 1999) wordt onderzoekend vermogen als belangrijk speerpunt voor het hbo gezien (Hbo-raad, 2009). Hbo-docenten hebben

naast het inzetten van het eigen onderzoekend vermogen daarmee ook de taak om studenten voor te bereiden op de complexe beroepspraktijk door het ontwikkelen van benodigde vaardigheden, kennis en houdingsaspecten (Darling-Hammond et al., 2017; OCW, 2019, Vereniging Hogescholen, 2019).

**ONDERZOEKEND VERMOGEN:
HET VERWERVEN EN TOEPASSEN
VAN (HANDELINGS)KENNIS MET
EEN BIJ DE CONTEXT PASSENDE
GRONDIGHEID**

Onderzoekend vermogen kan gezien worden als het vermogen om in professionele situaties vast te kunnen stellen waar adequate (handelings) kennis ontbreekt en wanneer nodig deze ontbrekende kennis met passende grondigheid te kunnen creëren

en bruikbaar te maken voor een professionele context (Munneke & Rozendaal, 2023). Munneke en collega's (2023) stellen dat onderzoekend vermogen drie kernelementen heeft, waarbij een professional:

1. Momenten in het werk moet kunnen herkennen waar adequate (handelings)kennis ontbreekt;
2. Op basis van relevantie bewust en onderbouwd moet kunnen beslissen hoe deze kennisvraag beantwoord kan worden én met welke mate van grondigheid: opzoeken, uitzoeken of onderzoeken. In het geval van opzoeken wordt een kennisiaat opgevuld door simpelweg het antwoord op een vraag op te zoeken of door bijvoorbeeld een collega om advies te vragen. Bij uitzoeken worden verschillende bronnen die er zijn met elkaar »

vergeleken, bijvoorbeeld het vergelijken van meerdere perspectieven in bestaande literatuur of ervaringskennis van experts. Indien een kennisvraag wordt aangepakt met behulp van onderzoeken, is eigen dataverzameling nodig en wordt er op een systematische, methodische manier een onderzoeksvraag beantwoord met een bij de context passende grondigheid;

3. De (handelings)kennis creëert en bruikbaar maakt voor én met anderen binnen de professionele context.

ONDERZOEKEND VERMOGEN INZETTEN

Het inzetten van onderzoekend vermogen kan zich op verschillende manieren uiten in het werk van een docent. Binnen de hoger onderwijscontext wordt van docenten verwacht dat zij onderzoekend vermogen in kunnen zetten ten dienste van het eigen handelen als docent en het ontwikkelen van onderwijs(beleid). Daarnaast begeleiden docenten in het hoger onderwijs alle studenten

in de ontwikkeling van onderzoekend vermogen zodat studenten doorgroeien tot een wendbare professional. Hbo-docenten kunnen met het eigen onderzoekend vermogen toenemend complexe vraagstukken in en rondom hun onderwijs aanpakken door te herkennen waar (handelings)kennis ontbreekt en op basis van relevantie en context onderbouwd te beslissen hoe hier mee om te gaan. Op de volgende pagina staan twee korte voorbeelden op zowel individueel – als teamniveau waarbij het inzetten van onderzoekend vermogen kan helpen voor de eigen professionele ontwikkeling en/of onderwijsontwikkeling.

ONDERZOEKEND VERMOGEN VOOR ALLE DOCENTEN BELANGRIJK

Een hbo-docent zou onderzoekend vermogen dus in kunnen en moeten zetten in veel situaties tijdens diverse praktijkprocessen zoals het ontwerpen, uitvoeren en evalueren van onderwijs. In de praktijk is het heel verschillend hoe en in welke mate

docenten(teams) dit doen. Er lijkt tevens zowel in beeld als in handelen een focus te liggen op de technische onderzoeksvaardigheden en het doen van een onderzoek als aparte, aanvullende activiteit los van de dagelijkse beroepspraktijk. Even terugkerend

**VERDER KIJKEN
DAN ALLEEN TECHNISCHE
ONDERZOEKSVAAARDIGHEDEN**

naar de hierboven beschreven definitie van onderzoekend vermogen, zien we dus dat er veelal de nadruk wordt gelegd op 'onderzoeken' door een werkwijze te hanteren die erg lijkt op het doorlopen van de (praktijkgerichte) onderzoekscyclus. Dit maakt dat sommige docenten aangeven dat onderzoekend vermogen niet past bij hun werkwijzen, ze er geen tijd voor hebben en het beter bij anderen belegd kan worden.

Een bijeenkomst met het consortium rondom het thema 'Onderzoekend vermogen bij hbo-docenten'

Consortiumpartners actief betrokken op het thema 'onderzoekend vermogen van de hbo-docent'

- > Hogeschool Utrecht – Belinda Ommering
- > Avans Hogeschool – Sandra Wagemakers
- > Hogeschool Leiden – Anna van der Want
- > Hanzehogeschool – Mechteld van Kuijk
- > Haagse Hogeschool – Maaïke Konings
- > Hogeschool Windesheim – Marie-Jeanne Meijer
- > NHL Stenden – Hanneke Assen

Als je verder kijkt dan de technische onderzoeksvaardigheden wordt het helder dat onderzoekend vermogen niet alleen hoort bij de docent die het vak onderzoeksvaardigheden geeft of een docentonderzoeker bij een lectoraat. Elke docent komt immers continu voor vragen te staan waarbij keuzes gemaakt moeten worden in hoe zo'n vraag het beste beantwoord kan worden en met welke mate van grondigheid. Het (door)ontwikkelen van handlingskennis wordt nagestreefd, zowel op individueel als op teamniveau. Er zou dus veel breder kunnen worden gekeken naar onderzoekend vermogen van hbo-docenten en de rol hiervan in verschillende contexten waarin de docent zich beweegt (denk hierbij aan de rol van studiebegeleider of onderwijsontwikkelaar maar ook rollen zoals 'bruggebouwer' of lid van een learning community over de complexe vraagstukken van nu).

In onze visie moet elke docent onderzoekend vermogen in kunnen zetten in dagelijkse praktijkprocessen, waarbij altijd de afweging gemaakt wordt welke mate van grondigheid nodig is. Onderzoekend vermogen zou dus niet apart bij specifieke docenten belegd moeten worden, maar kan wel gezien worden als een teamverantwoordelijkheid waarin verschillende docenten verschillende rollen oppakken en kunnen variëren in de manier waarop ze onderzoe-

kend vermogen inzetten in de onderwijscontext. Daarnaast is een systeemverandering nodig en is het van belang dat iedereen in het systeem van de docent deze visie omarmt – iedereen is immers lerend en het zou niet alleen op de 'smalle schouders van de docent' moeten rusten (zie ook Ros & van den Bergh, 2018).

CONSORTIUM GEVORMD WAARIN WE PRAKTIJKWESTIES EN -WENSEN CONCRETISEREN

Het belang van onderzoekend vermogen van hbo-docenten wordt op landelijk niveau erkend en heeft geresulteerd in een samenwerking tussen zeven hogescholen op dit thema: Hogeschool Utrecht, Avans Hogeschool, Hanzehogeschool Groningen, de Haagse Hogeschool, Hogeschool Leiden, Hogeschool Windesheim en NHL Stenden. Vanuit elke hogeschool is één vertegenwoordiger in het consortium gestapt (zie kader). Deze vertegenwoordigers zijn in vier bijeenkomsten samen gekomen om dit thema te verkennen. Daarnaast is er door elke vertegenwoordiger binnen de eigen hogeschool het gesprek gevoerd met belangrijke stakeholders zoals docenten, studenten, onderzoekers, beleidsmedewerkers, HR en betrokkenen bij de docentprofessionalisering. Deze bijeenkomsten zijn georganiseerd met het doel om gezamenlijk praktijkvraagstukken en knelpunten rondom het onderzoekend

Twee voorbeelden van onderwijssituaties waarin onderzoekend vermogen een belangrijke rol speelt op zowel individueel – als teamniveau

1. *Je bent een docent en geeft feedback aan je studenten. Je merkt op dat de studenten er weinig mee doen en je vraagt je af hoe je deze situatie kunt veranderen. In je aanpak van deze situatie zet je je onderzoekend vermogen in, bijvoorbeeld door de situatie te analyseren (waarom gebruiken ze de feedback niet?). Je kunt collega's vragen hoe zij dit aanpakken ('opzoeken'), onderzoeken lezen en verschillende perspectieven vergelijken ('uitzoeken') of data gaan verzamelen door bijvoorbeeld interviews te houden met de studenten uit de groep ('onderzoeken'). Afhankelijk van de context, relevantie en tijd kies je voor een grondigheid die daarbij past.*
2. *Als docententeam van een opleiding merken jullie dat de aanbod gestuurde manier van werken, niet meer aansluit bij de huidige generatie studenten. Jullie overwegen een meer student-gecentreerde vorm van lesgeven in plaats van de aanbod gestuurde manier van werken die studenten en docenten nu gewend zijn. Wat is er allemaal mogelijk? Wat doen andere opleidingen al en wat werkt goed? Wat zou bij ons team, onze studentpopulatie en ons beroepsprofiel waartoe we opleiden passen? In het nadenken over deze vraagstukken waar de antwoorden nog onbekend voor zijn, gaat het docententeam met passende grondigheid aan de slag om informatie, handlingskennis en goede voorbeelden te verzamelen en te bekijken 'zou dit ook bij ons werken?'* »

vermogen van docenten op individueel - en teamniveau te verkennen en verhelderen. Ook is er een leernetwerk opgericht voor hbo-docenten over het thema onderzoekend vermogen, waarin deze praktijkvraagstukken verder uitgediept zijn.

De verschillende sessies hielpen om vraagstukken te identificeren die de hogescholen graag zouden willen aanpakken. Vanuit dit proces is de wens ontstaan om:

1. inzicht te creëren in de relatie tussen beroepsidentiteit van de hbo-docent en onderzoekend vermogen,
2. ondersteuning te ontwerpen, zoals bijvoorbeeld ontwikkelwerkplaatsen waarin hbo-docenten gezamenlijk aan de slag kunnen met concrete vraagstukken uit de

- opleiding,
3. hbo-docenten te helpen concreet handen en voeten te geven aan hoe ze onderzoekend vermogen individueel en in teamverband goed kunnen toepassen bij onderwijsinnovaties,
4. eerste stappen te zetten in het ontstaan van een gedeeld beeld en een cultuurverandering.

Dit zijn thema's waar ons landelijke consortium zich mee bezig zal gaan houden, met als ideaalplaatje dat onderzoekend vermogen onderdeel is van het DNA van elke hbo-docent en elke hbo-docententeam, wat voor type docent je ook bent. Hierdoor kunnen docenten niet alleen bijdragen aan toekomstbestendig hoger onderwijs, maar ook stappen blijven zetten in de eigen professionele

ontwikkeling. Wil je hierover meer weten, neem dan contact op via belinda.ommering@hu.nl. ■

- DR. BELINDA OMMERING – SENIOR ONDERZOEKER, LECTORAAT ONDERZOEKEND VERMOGEN, HOGESCHOOL UTRECHT
- DR. SANDRA WAGEMAKERS – SENIOR ONDERZOEKER, LECTORAAT TRANSDISCIPLINAIR SAMEN LEREN WERKEN, AVANS & ADVISEUR ONDERZOEK, AVANS
- DR. ANNA VAN DER WANT - LECTOR FACULTEIT EDUCATIE, LECTORAAT 'WAARDE(N) VAN VRIJESCHOOLONDERWIJS, HOGESCHOOL LEIDEN
- DR. MECHTELDE VAN KUIJK – SENIOR ONDERZOEKER, LECTORAAT LEREN IN DE LEERGEMEENSCHAP EN ADVISEUR ONDERWIJS & ONDERZOEK, STAFBUREAU O&O, HANZEHOGESCHOOL GRONINGEN

Bronnen

- > Bormans, R., Çelik, S., Corporaal, S., van Diggelen, M., Goumans, M., Meens, E., Olma, S., Topp, M. & de Vos, N. (2022). *Focus op professie. Rapport Commissie Positionering Hoger Beroepsonderwijs*. Den Haag: Vereniging Hogescholen.
- > Darling-Hammond, L., Hyster, M.E., & Gardner, M. (2017). *Effective Teacher Professional Development*. Palo Alto, CA: Learning Policy Institute. Verkregen via: <https://learningpolicyinstitute.org>
- > European Ministers of Education. (1999). *The Bologna Declaration*. Retrieved from <http://www.ehea.info/article-details.aspx?ArticleId=43>
- > Hbo-raad. (2009). *Kwaliteit als opdracht*. Den Haag. Retrieved from www.vereniginghogescholen.nl
- > Kuijer-Siebelink, W. (2002) *SAMEN-SPEL: Leren voor verandering in werk en samenleving*. Lectorale rede. Nijmegen, AVANS.
- > Munneke, L. & Rozendaal, J.S. (2023). *Toetsen van onderzoekend vermogen van professionals*. In: H. van Berkel et al. (Eds.), *Toetsen in het hoger onderwijs*. BPS.
- > Munneke, L., Rozendaal, J.S. & van Katwijk, L. (2023). *Onderzoekend vermogen ontwikkelen tijdens je lerarenopleiding*. Den Haag: Boom Uitgevers.
- > OCW (2019). *Strategische agenda hoger onderwijs en onderzoek: Houdbaar voor de toekomst*. Den Haag: OC&w.
- > Ommering, B.W.C. & Koeslag-Kreunen, M. (2023, 22-27 Augustus). *Roles in teacher teams within higher education: a review [Paperpresentation]*. 20th Biennial EARLI Conference for Research on Learning and Instruction. Thessaloniki, Greece. <https://www.earli.org/assets/files/EARLI2023-BOA-280823.pdf>
- > Ros, A. & van den Bergh, L. (2018). *Kennisbenutting in onderzoekende scholen. NRO-eindrapportage*. Beschikbaar op <https://www.nro.nl/sites/nro/files/migrate/Eindrapportage-NRO-Kennisbenutting-in-Onderzoekende-Scholen.pdf>
- > Vereniging Hogescholen (2019). *Professionals voor morgen – strategische agenda 2019-2023*. Den Haag: Vereniging Hogescholen.
- > Zitter, I. and A. Hoeve (2012), "Hybrid Learning Environments: Merging Learning and Work Processes to Facilitate Knowledge Integration and Transitions", *OECD Education Working Papers, No. 81*, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/5k97785xwduf-e>